

Krúdy a veszprémi színpadon

A vörös postakocsi bemutatójáról

„Könnyes, drága, gyönyörű könyv” – írta Ady Endre Krúdy Gyula regényéről A vörös postakocsiról. A remekmű meghozta a várva várt sikert írójára számára. A regényből színdarabot írt, melyet életében sohasem játszottak. Krúdy, ha kétségek között is, de hitt A vörös postakocsi színpadi életképességében. Pedig tudta, hogy semmibe vette a hagyományos dramaturgiai szabályokat.

A borongós, nosztalgikus, magányos jözan álmodozó, a szavak költői szépségének utolérhetetlen mágusa vonzódott a színház színes világához.

Nemcsak színésznek gálans hódolójaként, érzékeny nézőként, hanem alkotóként is szeretett volna Thália kegyeibe férkőzni. Életében nem sok sikerrel.

A Kárpáti kaland című színjáték inkább csak egy Szindbád történet párbeszédre tördelése. A Zoltánkát bemutatták, de csak a premieren volt nagy taps és ünneplés a közönségsiker elmaradt. (Az gyfelvonásos szomorújáték Pezsi haldokló fiáról szól.) Az arany meg az asszony dramaturgiai is figyelemre méltó színmű. A legsikerültebb darabja kétségkívül A vörös postakocsi.

1.

A nagy prózaköltő sohasem vált igazán színpadi szerzővé. Pedig nem kisebb személyiségek hívták, biztatták, mint Hevesi Sándor és Csontos Gyula. Az utóbbi írta róla: „Csak mint színész kívánom, hogy ő, aki eljött a mi világunkba is, elhozott egy pár szép hangulatot hozzánk is – köztünk folytassa a sikert, amit olyan régen vártunk...”

Az író saját kétségeit így jellemezte: „Amióta az irótlalat a kezembe vettem, mindig sóvár vágyakozás élt bennem a zínpad után. Mindig arra gondoltam, hogy milyen gyönyörű lehet, ha ebben a színes világban szólalnak meg az író érzései, indulatai és szavai. De hiába próbálkoztam és fogok kísérletezni vele. A színpad eseményeket, összeütkezéseket, harcokat kíván. Nem meditációt, lírát, szavak színes szépségét...”

Valóban: Krúdyt kívül alig akad színpadi szerző, aki szópárbajban (vagy másként is) nem ütközteti a hősnő kegyeiért küzdő két férfi alakot. A két szerelmi szál csak Esztella lelkében gubancolódik, különben párhuzamosan gombolyodik...

A darab erőssége a muzikálós nyelv, melynek nemcsak nemes hangzása, ősi hangulata, de színértéke is van, valamint az ellentétekből ötvöződő figurák önjellemző beszéltései. Hatásosan lehet megrendezni a szürrealisztikus álomjeleneteket, a régi magyar udvarházak álmatag lusta ebéd szerzetéses életének múltidéző hangulatát. És különben is, a középkori passiójátékok, a ával-keleti színházak, Cserov, Brecht, Beckett drámái sem a klasszikus dramaturgiai szabályok alapján íródtak – és mégis színpadképesek. A vörös postakocsi 1968-ban a lígyszínház színpadán bizonyította, hogy nemcsak olvasnány, hanem színházi élmény is lehet. Igaz, csak rendkívüli erőfeszítés és tehetség árán. gaza van annak a kritikusnak, aki erről így írt: „A vörös postakocsi Krúdyhoz méltó zínpadra költése valóságos ötéltánc, amely egyetlen rossz nozduletért zuhanással bün-

Szoboszlai Sándor (Alvinczi) és Demjén Gyöngyvér (Montmercy).

tet. Minden gesztus és hangsúly, kellék és jelmez, sőt, minden egyes diszletelem is felelős a sikerért. Azért, hogy az irónia el ne sikkadjon, és közben egy elsüllyedt világ vonzerejéről is hirt adjon az előadás.”

2.

Különösen nehéz az ábrándos szövegek és a helyzetek, jellemelek ellentétét eljátszani. Például: Alvinczi pohárköszöntőjében hazafias frázisokat mond. Összetartásról, a pusztulás veszélyéről, boldogtalanságról papol – az ebédelő társaság meghatódik, Bágyiné elragadtatva sóhajtot. Mindent a peccenyéhez való salátták találása előtti pillanatban. Nem csizma, hanem estragonnal leöntött inyencség kerül a gazdagon terített asztalra... Nem kevésbé mulatságos, amikor a múltból visszamaradt utolsó postakocsi utasa a nő hivatásáról elmélkedik. Az író utasítása félreérthetetlenül utal a helyzetkomikumra: Alvinczi lesöpri szakállát: „Bármily tájédmalms is e jóslat – a nők nem maradhatnak a családi tűzhely biztos, de zárt védelmében. Többet kell nekik tudni, mint gyermekeket szülni és káposztát savanyítani: A férfiak elfáradtak”. Rezeda, az ifjú ragadozó, aki mint fény a lepkét, szép szavakkal az erkölcsi pusztuláshoz vonzza Esztellát, Alvinczi titkolt szerelmét, a régi női ideál mellett nosztalgizált. Keserűen megállapítva: „Nem érdemes már férfinnak lenni.” Közben Unghonberky, Alvinczi parlagi rokona, földre rántja a női ideált: „Az asszonyt úgy kell venni, amilyen. Rossz: legyen rossz asszony. Jó: legyen jó a szony. De meg kell venni minden körülmények között.”

Az öregedéstől, az értelmetlen elmúlástól rettegő Alvinczi tevékeny, egyszerű vezéregyéniség is lehetett volna: bejárta a világot, önmaga előtt példának állítva az angol életmódot, de eszébe sem jut, mint a múlt században Széchenyinek, hogy angol mintára kellene korszerűsíteni az országot. Ezért Alvinczi szájából neveltségesen, frázisszerűen hatnak a honfiúi aggodalmak. Személyiségét emésztő ellentétek feszítik: tettvágyó és lusta, erős és gyenge, férfias és álmatag, otthonülő és világvándor. Alakja rokonszenves, mert régi emberi értékek hordozója is. De: az értelmetlen, jövőtlen, tunya jólét felett orkánfelhők gyülekeznek. Hiszen célok, vágyak, értelmes munka, alkotás nélkül szépen sincs joga élni senkinek...

3.

A veszprémi Krúdy-előadást ugyanaz a Kapás Dezső rendezte, aki a vigszínházi ősbemutatót is sikerre vitte. A Rezeda Kázmér szép élete című színjátékot pedig Krúdy-művek nyomán ő maga írta. A vörös postakocsit avatott kézzel igazította át. Az előadás első felvonása tűnt a legkidolgozottabbnak. A második felvonás álomjelenete hatásos volt, bár sejtelmesebb, szürrealistább megjelenítés stílusosabb lett volna. A harma-

dik felvonás (a második rész eleje) vöröses tónusú nyilvános házi hangulata közepesre sikerült. Az álomjelenetekből hiányoztak a Krúdy-képzelt operaházi pucér táncosnők. Sorsokat, kéjvágyó asszonyokat láthatunk, de hivatásos bordélyházi tündéreket nem. Szépre sikerült az utolsó felvonás Alvinczi-Esztella nagy egymásratalálása.

Az előadás rendkívüli vizuális élmény. Menczel Róbert zöld-barna-kék-sárga krúdys hangulatot árasztó diszletei szépek, hatásosak, gazdagok, választékosak. Füzy Sári jelmezei nemcsak mutatósak, szépek, hanem önálló jellemekek is hordoznak. A részletértékek és értő műveltség ellenére a közönséget mégsem sikerült igazán meghódítania az előadásnak. Valami hiányzott az igazi sikerhez. Lehet, hogy Krúdyt csak Krúdy-rajongó színészeknek szabadna játszani és Krúdy-rajongó nézőknek nézni? Máskülönben unalmas-sá lesz a produkció?

Az előadás három főszereplője közül kétségkívül Alvinczi alakja a legfontosabb. Krúdy így jellemezte: „Az arcberendezése egy tatár káné, vagy egy honfoglaló vezéré... álmatagon ül, de testtartása: a sziesztázó párducot árulja el, amely kellő pillanatban képes acélrugóvá lenni.” Szoboszlai Sándor alakítása az értékes emberi jellemvonásokat hangsúlyozta. A szerelmét acélrugóvá váló párducot csak egyszer, a fokok-jelenetben engedte szabadjárta. Alakítása mértéktartó, kulturált, színvonalas volt. Szakácsi Sándor temperamentumos, jóképű Rezeda talán még szenvedélyesebb és elementárisabban romboló lehetett volna. (A második szereposztásban Mészáros Károly még inkább.) Pásztor Edina Esztellájából bűnbánó megtisztulása tetszett.

4.

Színészi telitalálat Bencze Ferenc Unghonberkyje. Ha csak evett és meg se szólalt, akkor is rátapadt a figyelmünk. Némán is játszott, ha megszólalt, poénjai rendre üttek. Méltó partnere Kómvics Sándor Sylvestere, aki szintén a múlt világ postakocsijának szépbeszédű utasa. Hangulata, bája van Darás Léna Bágyinéja időjárás-jelentéseinek. Dobos Ildikó Steinnéjében az asszonyi őserő megformálása tetszett. Demjén Gyöngyvér finoman, árnyaltan és cseppnyi iróniával jelenítette meg Alvinczi régi színész szerelmét. Az álomkép jelenetekben Koszta Gabriella, Várnagy Zoltán, Fazekas István, Sashalmi József tüntek ki. Bakody József ironikus felhangokkal játszotta a csalódott férfit. Kisebbszerepekben Palásthy Bea, Losonczy Ariel, Töreky Zsuzsa, Lukács József, Benczédi Sándor, Balogh Tamás, Háromszéki Péter, Zombori Katalin, Dénes Judit, Horváth György, Almási Albert, Majoros Júlia, Kolas István, Éltés Kond, Várhelyi Dénes, Oravecz Edit, Szendi Edit, Perjési Hilda és Nyírkó István tüntek fel. Ruha Rudolf és zenekara hangulatosan simult az Anna-báli jelenetekhez.

Horváth György